

Новата правна уредба в Семейния кодекс

Вера Пепелникова

The report examines the successive moments of the new legislation in the Family Code, which entered into force on October 1, 2009. Along with the positive points are highlighted and some inaccuracies in the rules of the Code. In the statement were considered separate issues in the regulation of property relations between spouses. Special attention is paid to the contractual arrangement of these relationships to be established by signing a marriage contract. In this regard, are discussed in detail the conditions for concluding the marriage contract, the conditions for its modification, suspension or cancellation and invalidation. The article focuses on new developments in the legal framework of the institution of adoption, and also some issues regarding the maintenance of children. Later in the exhibition are also new aspects for termination of a marriage, it is noted that the conditions for divorce were liberalized.

The report made critical remarks in relation to systematics of individual chapters of the Code. Argued that it lacks a transitional provision concerning the examination of cases of divorce, before the Family Code.

Key words: Family Code, adoption, marriage, marriage contract, divorce

ВЪВЕДЕНИЕ

Българското законодателство се обогати с нов Семейен кодекс (обнародван в ДВ бр. 47/23.06.2009 г., в сила от 01.10.2009 год.). Това е един нов етап в правната уредба на семейните отношения, след семейните кодекси от 1968 г. и 1985 г. (отм.).

Приемането на този кодекс бе наложено от развиващите се обществени, социални и икономически отношения, а също така и от гражданската позиция към брака и семейството. При новите условия се налага изграждането на нова ценностна система в семейните отношения.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. На първо място новият Семейен кодекс направи промяна в процедурата по сключване на брака. Отпадна изискването за заявяване най-малко един месец преди сключването му. Глава втора, посветена на сключването на брака, има нова структура, която следва логически от нормата на чл. 3, прокламираща новото за българското семейно право – „право на брак и на семейство”.¹⁷⁵ Буквалното тълкуване на разпоредбата сочи, че упражняването на правото на брак не е абсолютно и безусловно. Правото е обусловено от настъпването, наличието или отсъствието на определени материалноправни предпоставки, определени от СК. Те се отнасят до лицата, желаещи да сключат брак, до реда за сключване на брака и до неговата форма.¹⁷⁶ Новият семеен кодекс не променя условията за сключване на брак и напълно възпроизвежда действалите до сега пречки за сключване на брак (наличие на друг брак, болест и родство), отнасящи се и за двамата съпрузи. Промяна тук има в чл. 7, ал. 1, т. 3 СК – пречката „болест” е смекчена и отпада, при условие, че другият съпруг знае за болестта.

Съществени промени са направени в уредбата на имуществените отношения между съпрузите. Семейният кодекс въведе брачният договор, който е нов институт в българското право. До приемането му режимът на имуществените отношения беше императивен. Както е известно преди приемането на Семейния кодекс от 1968 г. (отм.) действаше принципът на имуществена разделност. С този кодекс бе въведен режимът на съпружеска имуществена общност – и бяха пренормирани имуществените отношения на съпрузите по заварените бракове. Семейният кодекс от 1985 г. (отм.) разшири обхватът на общността и включи в нея и паричните влогове. Те станаха също общо притежание на двамата съпрузи.

¹⁷⁵ С нормата се въвежда текстът на чл. 12, озаглавен „Право на встъпване в брак” от Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи.

¹⁷⁶ Тодорова, В. – коментар към новия семеен кодекс, Апис, 2009 г.

Този императивен режим „сковаваше“ имуществените отношения между съпрузите и имаше нужда от неговото либерализиране.

С новия Семейен кодекс се дава възможност на съпрузите сами да изберат какъв да бъде режимът на придобитите имущества. Възможните алтернативи на имуществените отношения между съпрузите са:

а) Законов режим на общност - чл. 21 (1) СК - Вещните права, придобити по време на брака в резултат на съвместен принос, принадлежат общо на двамата съпрузи, независимо от това на чие име са придобити.

В този раздел, в чл. 22 СК са посочени обектите които макар да са придобити през време на брака съставляват лично имущество. Такъв е и характерът на преобразуваното лично имущество по чл. 23 ал. 1 СК.

б) Законов режим на разделност – Съгласно чл. 33 ал. (1) на СК правата, придобити от всеки от съпрузите по време на брака са негово лично притежание.

(2) При прекратяване на брака по исков ред всеки съпруг има право да получи част от стойността на придобитото от другия по време на брака, доколкото е допринесъл с труд, със средствата си, с грижа за децата, с работа в домакинството или по друг начин.

в) Договорен режим – Съгласно чл. 37 ал. (1) Встъпващите в брак могат да уредят имуществените отношения помежду си с брачен договор.

(2) Брачен договор могат да сключат само дееспособни лица.

(3) Брачен договор може да бъде сключен от съпрузите и по време на брака.

Договорният режим се установява чрез сключване на брачен договор, подробно уреден от чл. 37 - чл. 40 СК. Съдържанието на брачния договор е установено в чл. 38 (1) на СК. Брачният договор съдържа уговорки само относно имуществени отношения между страните като:

1. правата на страните върху имуществото, което се придобива по време на брака;
2. правата на страните върху притежаваното от тях имущество преди брака;
3. начините на управление и разпореждане с имуществото, включително и със семейното жилище;
4. участието на страните в разходите и задълженията;
5. имуществени последици при развод;
6. издръжката на съпрузите по време на брака, както и при развод;
7. издръжка на децата от брака;
8. други имуществени отношения, доколкото това не противоречи на разпоредбите на този кодекс.

Съгласно чл. 39 ал. 1 СК - Брачният договор се сключва лично от страните в писмена форма с нотариална заверка на съдържанието и на подписите.

(2) Брачният договор, с който се прехвърля право на собственост или се учредява или прехвърля друго вещно право върху недвижим имот, се заверява от нотариус, в чийто район се намира имотът. Когато имотите, предмет на договора, се намират в районите на действие на различни нотариуси, нотариалното удостоверяване се извършва от нотариус в един от тези райони по избор на страните.

Брачните договори и приложеният законов режим се регистрират в централен електронен регистър към Агенцията по вписванията (чл. 19, ал. 1 СК). Регистрацията се извършва служебно въз основа на уведомление от общината или кметството, в чийто регистър се съхранява актът за сключен граждански брак (чл. 19, ал. 2). Промяната на законовия режим, изменението и прекратяването на брачния договор се отбелязват в акта за сключване на граждански брак и се регистрират (чл. 19, ал. 3).

Действието на брачния договор е указано в чл. 40 СК - Брачният договор поражда действие от момента на сключване на брака, а когато е сключен по време на брака - от деня на сключване на договора или от друга дата, определена в него.

В кодекса са установени и основания за изменение, прекратяване и разваляне на брачния договор (чл. 41 и чл. 42 СК) и за неговата недействителност чл. 43 СК.

Брачният договор може да бъде изменен по време на брака във формата за неговото сключване (чл. 41 СК). Допустимо е неговото прекратяване или разваляне, при следните условия:

по взаимно съгласие на страните- в този случай те могат да изберат законов режим или да сключат нов договор; ако не направят това - прилага се законовият режим на общност;

по иск на единия съпруг при съществена промяна на обстоятелствата, ако договорът сериозно застрашава интересите на съпруга, на ненавършилите пълнолетие деца или семейството;

при прекратяване на брака, освен клаузите, които уреждат последиците от прекратяването и са предназначени да действат и след него (чл. 42 ал. 1 СК).

Брачният договор може да бъде развален по съдебен ред по чл. 87, ал. 1 от ЗЗД, ако това не противоречи на принципите на този кодекс и на добрите нрави. Развалянето може да бъде и частично. Развалянето има действие за в бъдеще. чл. 42 (2) СК.

За брачния договор се прилагат общите правила относно недействителността на договорите. чл. 43 (1) СК. Унищожаването има действие за в бъдеще. В този случай съпрузите могат да изберат законов режим или да сключат нов договор. Ако не направят това, се прилага законовият режим на общност (чл. 43 ал. 2 СК).

2. Друг нов момент в правната уредба са внесените промени в института на осиновяването (Чл. 77 - Чл. 121 СК), както и някои подобрения във връзка с издръжката на децата. В кодекса са включени и административно-наказателни разпоредби - глава XII.

С кодекса се въвеждат облекчения относно осиновяването на деца. Легитимирана е идеята породена от проблемите в практиката след 2003 год., че в интерес на детето (осиновявания) е да се запази връзката с биологичното семейство и с роднините по произход. Затова е предвидено предимство при осиновяването, когато съществува така родствена връзка. Новите принципи са:

- предимство на осиновяване в широкото семейство;
- предимство за осиновяване заедно на съребрени роднини;

Разширено е правилото, братя и сестри да се осиновяват заедно (чл. 77, ал. 2 и 3 СК). При близнаците това е задължително. По изключение те могат да бъдат осиновявани поотделно, ако в продължение на шест месеца от вписването в регистъра по чл. 83 не са могли да бъдат осиновени и ако интересите им налагат това. Родствената връзка следва да се уважи и запази, което е в интерес на детето. Братята и сестрите, могат да бъдат осиновявани и поотделно, когато това се налага от интересите им.

Досега много деца не можеха да бъдат осиновени, защото родителят, който ги е оставил в социален дом, не е дал съгласието си за това. С новата уредба са внесени промени при осиновяването без съгласие на родителя. Съгласно чл. 93 (1) СК – Осиновяване без съгласие на родителя се допуска, когато той трайно не полага грижи за детето и не дава издръжка или го отглежда и възпитава по вреден за развитието му начин.

(2) Осиновяване без съгласие на родителя се допуска и когато детето е насанено в специализирана институция и родителят в срок от шест месеца от датата на настаняването по административен ред съгласно Закона за закрила на детето без основателна причина не е поискал прекратяване на настаняването или промяна на мярката и връщане на детето или настаняването му в семейство на роднини или близки по реда на Закона за закрила на детето. Искането може да бъде направено и в производството за настаняване по съдебен ред, образувано съгласно Закона за закрила на детето.

В кодекса е предвидено, че се създават регистри, както на децата за пълно осиновяване, така и на кандидат-родителите. Като са уредени особени правила при международното осиновяване (чл. 110 – 121 СК).

Наред с основната уредба на осиновяването, СК създава особени правила, които се прилагат към международното осиновяване. Инкорпирани са основните изисквания на Хагската конвенция от 1993 год. От тук следва, че условията за допускане на осиновяване и действието на осиновяването по СК ще бъдат приложими и към международното осиновяване заедно с особените правила.

Досегашният критерий за определяне на едно осиновяване като международно беше гражданството на осиновителя или на детето. С новата уредба се възприема критерий, възприет от Хагската конвенция – националното осиновяване се разграничава от международното, според обичайното местопребиваване на детето и осиновителя и необходимостта от преместване на детето от обичайното му местопребиваване (в държава по произход) в друга държава (приемаща) след неговото осиновяване или с цел осиновяване в приемащата държава (чл. 2 ХК)¹⁷⁷.

За да гарантира субсидиарния характер на международното и предимството на националното осиновяване Семейният кодекс установява:

- допълнителни условия към статуса на осиновявания. Обикновеният може да бъде вписан в регистър за международни осиновявания, само когато са изчерпани възможностите за осиновяването му в страната (чл.110, ал. 1 СК). Отпада допълнителният критерий – навършена възраст и изключителен интерес на детето.

- за осиновяване от лице, което има обичайно местопребиваване в държава, която не е страна на Хагската конвенция, се изисква специално доказване, че решението на българския съд за осиновяването ще бъде признато.¹⁷⁸

Свършено нова уредба получава и правото на информация на осиновените деца за биологичния им произход. Установената в Семейния кодекс 16-годишна възраст едва ли е най-подходящата, с оглед на психическото развитие на децата и характерната чувствителност и силна емоционалност в този период. В други страни като Великобритания, Дания, Норвегия, Германия - право на достъп до информация, свързана с произхода на децата, се дава на осиновени лица, навършили 18 години.

Липсва яснота относно съдържанието на понятието „информация за произхода“. Трябва да бъде разграничена информацията, съдържаща се в социалното досие, от личните данни на биологичните родители.

Не е ясна също и установената процедура в кодекса за начина, по който ще бъде предоставена информацията. Достъпът е поставен в зависимост от доказване то на т. нар. „важни причини“, което понятие не е точно дефинирано (чл. 105 СК).

3. Нови положения са установено в кодекса във връзка със задълженията за издръжка. Съгласно чл. 143 СК - Родителите трябва да дават издръжка на непълнолетните си деца, независимо дали са работоспособни и могат да се издържат от имуществото си.

В чл. 144 СК са уредени задълженията на родителите за издръжка на пълнолетни учаци се деца.

Във връзка с издръжката е предвидено, че родителите ще плащат издръжка, ако това не им създава особени затруднения, и на пълнолетните си деца до 25-годишна възраст, които учат във ВУЗ и не могат да се издържат от доходите си. Ако децата учат редовно в средни училища имат право на издръжка до 20-годишна възраст.

Кодексът предвижда, че размерът на издръжката се определя според нуждите на лицето което има право на издръжка и възможностите на лицето, което я дължи (чл. 142 ал. 1 СК).

¹⁷⁷ Тодорова, В. – коментар към новия семеен кодекс, Апис, 2009 г.

¹⁷⁸ Хагската конвенция гарантира признаване на решенията за допускане на осиновяването.

(2) Минималната издръжка на едно дете е равна на една четвърт от размера на минималната работна заплата.

В чл. 152 СК е дадена подробна уредба във връзка с заплащането на присъдена издръжка от държавата.

4. Материята на развода е уредена с разпоредбите на чл. 49 – 51 СК.

Действащият Семейен кодекс запазва двете форми на развод – по исков ред и по взаимно съгласие. При развода поради разстройство на брака (чл. 49 СК) са направени следните промени:

а) отпада помирителното производство, неговото отпадане е свързано с промяната на Гражданския процесуален кодекс, който е в сила от 1 март 2008 год.. Досега на първия етап на производството съдът задължително правеше опити да помири страните. Сега тази процедура отпада, като се дава възможност съдът да насочи съпрузите към медиатор, който да се опита да ги помири. Това става само по тяхно желание.

б) досега съдът не даваше развод, ако ищецът е изключително виновен за дълбоко и непоправимо разстройство на брака. Сега независимо от вината, при дълбоко и непоправимо разстройство на брака, съдът допуска развод.

в) съдът не е длъжен във всички случаи да се произнесе по въпроса за вина. Той ще се произнася по нея само ако има искане от някой от съпрузите. Този въпрос има значение с оглед на предоставяне на родителските права върху децата, както и за издръжката. Виновият бивш съпруг няма право да търси издръжка от другия.

5. Наред с тези положителни моменти в новия Семейен кодекс, могат да бъдат направени и някои критични бележки.

➤ По неговата систематика. В кодекса, след първите четири глави (Глава I – Общи положения, Глава II – Сключване на брак, Глава III - Лични отношения между съпрузите, Глава IV – Имуществени отношения между съпрузите), веднага след това е дадена уредба на прекратяването на брака в Глава V.

В отменения Семейен кодекс от 1985 год. тази глава беше в края на неговото съдържание. Не е логично главата за прекратяване на брака и по-конкретно за развода да предшества главите, които следват сключването на брака, а именно произхода, родството, осиновяването, отношенията между родителите и децата, уреждането на издръжката.

Разводът е едно, нежеланото развитие на семейните отношения и затова тази глава трябва да бъде включена в края на кодекса. Той е епизодът в семейните отношения.

➤ Не се налага изрична правна уредба за разваляне на брачния договор, който е вид гражданско-правна сделка и се подчинява на общите изисквания установени в действащото законодателство (Чл. 87 и сл. 33Д). Това важи и за недействителността на договорите уредена от чл. 26 - чл. 35 33Д.

Считам, че не е много уместно при въвеждане на един нов институт, за брачния договор, веднага след това да се формулира как и при какви условия, този брачен договор може да бъде анулиран. Едва ли един такъв подход би укрепил доверието между съпрузите.

➤ По мое мнение правната уредба на института на осиновяването е много казуистична (чл. 77 - чл. 121 СК). Нарушава се и самият баланс на Семейния кодекс. Осиновяването е един от важните институти на семейното право, но има разпоредби които трябва да намерят правна уредба по-скоро в Закона за закрила на детето или да се включат в отделен нормативен акт. Голяма част от разпоредбите имат правно-технически характер и не следва да се установяват в кодекса.

➤ Особените правила при международното осиновяване, по-скоро би следвало да бъдат уредени в Кодекса на международното частно право, в който да се създаде нова глава или да се разшири правната уредба.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По този начин балансът в правната уредба на отделните глави на кодекса ще бъде запазена.

Не на последно място трябва да се изтъкне и факта, че в кодекса липсва преходна разпоредба за разглеждане на образуваните дела за развод, осиновяване и издръжка, преди влизането на Семейния кодекс в сила.

Тези бележки имат по-скоро научен характер и биха могли да бъдат взети под внимание при едно бъдещо изменение на кодекса.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Ненова, Л., Семейно право на Република България- второ основно преработено издание, София-Р, 1994 г.

[2] Ненова, Л., Семейният кодекс и реформата в семейното право, 1971 г., Л., Семейният кодекс от 1985 г., Нови положения в семейното право, 1991 г.;

[3] Цакова, Ц., Правен режим на семейните отношения, 1988 г.;

[4] Боянов, Г., Вещно право, ИК „Авалон“, С. 2009 г.;

[5] Тодорова, В., „Коментар към новия Семейен кодекс“, Апис, 2009 г.

[6] Димитрова, Ант., Тасев, С., Имуществени отношения по проекта за нов Семейен кодекс, Съвременно право, кн. 6 от 2007 год.

За контакти:

Вера Пепелникова, Специалност „Право“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 0884/236 943, e-mail: ver4e@gyuvetch.bg